

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΔΟΚΙΜΙΟΝ

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ

ΤΗΣ

ΠΑΛΛΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,

παρά

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. ΚΩΖΑΚΗ ΤΥΠΑΛΔΟΥ.

« Εἰ γὰρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ
καταθεῖο
καὶ θαμὰ τοῦθ' ἔροδοι, τάχ' κεν μέ-
γα καὶ τὸ γένοιτο. »
(Ἡσίοδος.)

Ἐν Ἀθηναῖς

Ἐκ τῆς τυπογραφίας Π. ΜΑΝΤΖΑΡΑΚΗ.
Ὁδὸς ΝΤΕΚΑ, Ἀρ. 25.

1839,

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Τῆ ΦΙΛΟΜΟΥΣΩΙ

ἙΛΛΗΝΙΚΗ

ΝΕΟΛΑΪΑΙ

διὰ

τὰς χρονοτάς

τῆς

ἙΛΛΑΔΟΣ

ἘΛΠΙΔΑΣ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

**Ἐμπειρία μὲν γὰρ ποιεῖ τὸν αἰῶνα ἡμῶν πορεύεσθαι
κατὰ τέχνην· ἀπειρία δὲ κατὰ τύχην. Ἐκάστων δὲ
τούτων μεταλαμβάνουσιν ἄλλοι ἄλλαν ἄλλως· τῶν δ'
ἀρίστων οἱ ἄριστοι. (Πλάτων εἰς Γοργ. § 2.)**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΡΕΥΝῶΝ τις μετ' ἐπιστάσεως νοῦς τὴν Ἱστορίαν τῶν ἔθνων δύνχται νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς εὐημερίας, ἢ κακοδαιμονίας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, παρατηρῶν μυστικὴν τινὰ ἄλυσον αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων· καθότι ὁ χρόνος ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ χρόνου· ἡ δὲ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ παρελθόντος παρηγορεῖ, ἢ καταπιέζει τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

Ἄν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐδημιουργήθη οὔτε θηρίον, οὔτε Θεὸς (α), ὅπλον, ὅτι πρέπει νὰ ζητήσῃ μεταξὺ τῶν ὁμηίων του (β) τὴν μερίδα τῆς εὐδαιμονίας, διὰ τὴν ὁποίαν προσδιωρίσθῃ. Τὸ οὐσιωδέστερον ἐπομένως μάθημα παντὸς ἡγεμόνος καὶ ἔθνους εἶναι αὐτὸ τὸ ἔθνος: μελέτη, δηλαδή, τῆς παρελθούσης, προσοχὴ τῆς ἐνεστώσης, καὶ φροντὶς τῆς μελλούσης κατχστάσεως. Ἡ Ἱστορία διδάσκει τὸ πρῶτον· ἡ ἐξέτασις τῶν ἐνεστώτων τὸ δεύτερον· καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο πηγάζει τὸ τρίτον ὡς Γεωμετρικὸς ὄρος: τὸ ἄγνωστον διὰ τῶν ἐγνωσμένων διδομένων. Πῶς ἄλλως ἐδύνατο νὰ διακρίνη ὁ ἄνθρωπος ἐχυτὸν εἰς τὴν ἀναρίθμητον ποικιλίαν τῶν περιστάσεων, ἢ τὰ ἔθνη τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπάρξεως εἰς τὸ ἀχανὲς πέλαγος τῶν αἰώνων, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν ἀεικίνητον φορᾶν (γ);

(α) Ἄριστοτ. Πολ. Βιβλ. Α. Κεφ. α, § 12.

(β) « Ἄπαν μὲν γὰρ ἡμῶν τὸ γένος ἔφυ πρὸς κοινωνίαν. » Ἰεροκλ. Κεφ. Β. § α.

(γ) Ἡ Ἱστορία, κατὰ τὴν ὑψηλὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Πλάτωνος, Ἰσῆσι τὸν ῥοῦν, καὶ τὸ Πιστοῦν Ἰσᾶν· ὡς εἰς τὴν ἀκατάπαυστον φορᾶν καὶ κίνησιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, μόνον ἡ Ἱστορία σταματᾷ

Σπανίως ὁ ὀρθὸς λόγος ἐχρημάτισεν ὁ γνώμων τῶν ἀνθρωπίνων Κοινωνιῶν· καὶ σπανιώτερον ἢ πείρα τοῦ παρελθόντος κατεπράϋνε τὴν ἐνεστῶσαν ἀσυλλόγιστον ὕμνην τῶν παθῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ γενικὸς πάσης κοινωνίας σκοπὸς εἶναι ἡ εὐδαιμονία, καὶ καμμία ἐξ αὐτομάτου δὲν ἔφθασέ ποτε εἰς περιοπὴν δόξης ἢ ἀδοξίας, ἀνάγκη ν' ἀναβῆ τις διὰ τῆς μελέτης εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων μοχλῶν, καὶ ἀκολουθῶν κατὰ βῆμα τὴν σειρὰν τῶν φαινομένων, νὰ φθάσῃ βραδέως μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος, ἀνακαλύπτων βαθμηδὸν τὰς αἰτίας τῆς προόδου, ἢ τῆς πτώσεως τῶν Λαῶν.

Ἄν ἡ ἀεικίνητος καὶ ἀλληλόμαχος τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια, ὠθυμένη εἰς τὸν ἐξωτερικὸν Κόσμον ἀπὸ τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν πόνον, τὴν περιέργειαν καὶ τὴν γνῶσιν, ἢ ἐπιστρέφουσα συμπυκνωμένη εἰς κοινόν τι κέντρον: τὸν ἀνθρώπον, δὲν καθυποβάλλεται εἰς ἀριθμητικὰς ἐξισώσεις, ὡς ἡ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων· εἶναι ἀναντιρρήτον, ὅτι αἱ ἐπιρροαὶ τοῦ Κλίματος, τῶν Νόμων, τῆς Θρησκείας, τῶν Φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, καὶ τῆς Τέχνης, τῆς Ἐμπορίας καὶ τῶν σχέσεων, τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, τῆς νίκης, ἢ τῆς ἥττης κ. τ. λ. ἐνεργοῦσαι ἰσχυρῶς καὶ ἀκαταπαύστως, μορφοῦσι μεταβάλλουσαι κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὰς ἀνθρωπίνους Κοινωνίας· ὀρθῶς διευθυνόμεναι, φέρουσιν εἰς μόνιμον εὐκλειαν· ἢ δὲ παρεκτροπὴ κρημνίζει τὸ ἔθνος διὰ παντός, ἢ εἰς διάστημα πολλοτάτων αἰῶνων εἰς ἀδοξίαν καὶ ἀθλιότητα.

Ὅθεν ἐκτυλίσσων τις μετὰ προσοχῆς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, καὶ παρατηρῶν, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς, τὰ κυριώτερα συμβεβηκότα,

τρόπον τινα τὸν ῥῶν αὐτῶν εἰς τὴν μνήμην, ἥτις μόνῃ ἐστὶν ἐν τῇ φύγῃ καὶ σφραγῆ. (Πλάτων. Κρατύλ. § 313.

Ὅρα καὶ τὸ ὠραῖον σύγγρ. τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου περὶ τῆς Πόλεως τοῦ Θεοῦ. Βιβλ. X. Κεφ. 14.

πιθανόν ν' ἀπάντησῃ καθ' ὁδὸν τὰς αἰτίας τῆς προόδου καί τῆς πτώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· πληροφορούμενος ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἡ βᾶσις πάσης ὀρθῆς Πολιτείας εἶναι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ· ὅτι αὐτὴ μόνη καὶ σχηματίζει καὶ διατηρεῖ τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν· ὅτι αἱ δύο ἡνωμένοι θριαμβεύουσι καθ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἐναντίων περιστάσεων· καὶ ὅτι, ἀπωλεσθείσης τῆς πρώτης, χάνεται ἀνυπερθέτως καὶ ἡ δευτέρα.

Ποῖόν ποτε ἔθνος ἔφθασεν εἰς τοιαύτην περιοπὴν, ὡς τὸ Ἑλληνικόν; Αὐτὸ καὶ ἐζήτησε, καὶ ἐκαλλώπισε, καὶ ἐτελειοποίησε τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν Νομοθεσίαν, εἰς τὴν Τέχνην καὶ τὴν Ἐπιστήμην· καὶ, ἀφοῦ ἤγειρε τὸ ἄγαλμα τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἐλευθερίας, τῆς φιλοκαλίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ὡς παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας, ἀπειμακρύνθη ἀπ' αὐτὸ, καὶ ἐβυθίσθη ὕστερον εἰς τὰ σκότη τῆς ἀμαθείας καὶ καὶ δουλοσύνης.

Ἐὰν ἡ πείρα καὶ τὰ πολυειδῆ δεινὰ ἐδίδαξαν ποτε τοῖς ἀνθρώπους, ἴσως τὸ παράδειγμα τῶν πατέρων ἐγείρει εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς τῶν ἀπογόνων τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀληθῆ ἔρωτα, ὅστις ὑπερισχύει κατὰ τῶν παθῶν τῆς μικροφιλοτιμίας. Ἀφόβως καὶ μετ' ἀσφαλείας θαλαττεύουσιν οἱ ἔμπειροι ναῦται, γνωρίζοντες μακρόθεν τοὺς σκοπέλους καὶ τὸν κίνδυνον. Μήτε δύναται τις ν' ἀποφύγῃ τὰ ἐπικείμενα δεινὰ, ἢ νὰ προῖδῃ τὰ μέλλοντα, ἂν δὲν ἀποβλέψῃ μετὰ προσοχῆς εἰς τὰ παρελθόντα. Ἐδίδαξε πρὸ πολλοῦ ἡ γενικὴ ἱστορία, ὅτι εὐκολωτέρως ἀποκτῶσι τὰ ἔθνη, ἢ διατηροῦσι τὴν ἐλευθερίαν των (α). Ἡ ἀγανάκτησις μεταβάλλει στιγμιαίως εἰς ἡρωϊκὸν ἐνθουσιασμὸν τὴν ταπεινοτέραν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ἡ πολυχρόνιος

(α) « Διόπερ πολλάκις δοκεῖ τὸ φυλάξαι τ' ἀγαθὰ τοῦ κτίσασθαι »
 » χαλεπώτερον εἶναι. » (Δημοσθ. Ὀλυμπ. Α.)

δικτήρησις τῆς εὐνόμου Ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς προερχομένης εὐδαιμονίας, ἀπαντῶ ἀκατάπαυστον καὶ ἐσκευμένην ἠρωϊκῆν ἔξιν.

Ἡ ὕλη ὑπάρχει δισκορπισμένη εἰς τὰ ἀείμνηστα συγγράμματα τῶν παλαιῶν, καὶ εἰς πολλὰ σοφὰ σοφῶν νεωτέρων πονήματα. Ἀρκεῖ γὰρ τὴν διατάξῃ τις οὕτως, ὥστε ἐκάστη τῶν ἀληθειῶν, καὶ αἰ ἀναγκασθῆναι ἐκ τούτων συνέπειαι γὰρ παρουσιάζονται ἀφ' ἑαυτῶν καὶ χωρὶς σύγχυσις.

Εὐτυχῆ θέλω νομίσαι ἑμαυτὸν, ἂν ἀξιαθῶ ν' ἀπολαύσω τὴν μακρόθυμον συναίνεσιν τῶν ὁμογενῶν μου σοφῶν, ἐγείρων μεταξὺ αὐτῶν τὴν σωτήριον ἀμιλλαν, δι' ἧς τελειοποιεῖται πᾶσα ἐπιστήμη καὶ τέχνη (α)· καὶ εὐτυχέστατος, ἂν ἐμπνεύσω εἰς τῆς τρυφερᾶς καρδίας τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ μέλλουσα εὐημερία τῆς Πατρίδος, τὸν ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἱερὸν ἔρωτα (β).

(α) Ἐπειδὴ πρόκειται λόγος γὰρ εὐρεθῆ ἢ ἀλήθεια, θέλω μετ' εὐγνωμοσύνης ἀκούει τὴν περὶ αὐτῆς γνώμην τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν, καὶ θέλω δικτηρήσει μετ' εὐφημίας τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν καιρῷ τῷ προσίκουσι.

(β) Ἐπιθύμουν γὰρ φυλάξω λεκτικὸν ἀνάλογον τῆς σοβαρᾶς μεγαλοπρεπείας τοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ σοφὸς ἀναγνώστης γνωρίζει, ὅτι ἡ διάλεκτος, οὔτε τὸ μέσον καὶ ἡ ἀναφορὰ τῆς κοινοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, γεννᾶται, αὐξάνει, καὶ γηράσκει, ἢ ἀποθνήσκει καὶ ἀναθάλλει μετ' αὐτοῦ. Παράδειγμα ἡ Λατινικὴ τῶν πρώτων Ῥωμαίων καὶ τοῦ Κικέρωνος· ἡ γλῶσσα τοῦ Μοντενίου, καὶ τοῦ Βιλμάνου κ. τ. λ. Χίλις περίπου ἔτη διέλθον μετὰ τὸ Ὀμέρου καὶ Πλουτάρχου· καὶ ἔτι σχεδὸν τοσαῦτα ἀπὸ τούτου μέχρι τῶν Βυζαντινῶν Συγγραφέων. Τότε ἐβυθίσθη εἰς τὰ ρεύματα τοῦ Βοσπόρου καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ διάλεκτος αὐτοῦ. Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Γαλλίας, σκλεύσατο τὰ θεμέλια ὅλου τοῦ ἠθικοῦ Κόσμου, (Ὅρα τὰ μαθήματα τοῦ ἐνδόξου Καθηγητοῦ τοῦ Βερολίνου Κ. Γάου,) ἔτεισεν ἐπίσης καὶ τὴν μικρὰν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος. Πικύτην ἡ φωνὴ τοῦ Εὐγενίου, Θεοτόκη κ.τ.λ. καὶ εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων ἢ λαμπρὰ ῥητορικὰ πηλοῦν μετὰ γενεεστέρων σοφῶν, τῶν ὁποίων παρατρέχω, χάριν συντομίας,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ιδιαζόμενός τις τὸν Πλανήτην ἡμῶν, παρουσιάζοντα ὡς πρὸς τὰς Ἰλιακὰς ἀκτῖνας Ἰσημερινήν τινα ζώνην, ζυγοσυντά τὸν ἄξονα τοῦ ἕτησιος, καὶ κλίεται αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐλλειπτικῆς, ὡς ἔγγιστα 23 β. μ. θέλει ἐννοῆσει τὴν αἰτίαν τῶν ὠρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸν ἀδιάλυτον παγετὸν τῶν πόλων τῆς γῆς, καὶ τῆς Δικκεκυμένης Ζώνης τὴν πνικτικὴν θερμότητα: τὰ ψύχη, λέγω, τοῦ χειμῶνος, καὶ τοῦ θέρους τὰ Κυκλὰ καύματα.

Κλίμα (α) λέγεται, κατὰ τοὺς Γεωγράφους, οἱ βαθμοὶ τῶν ἀ-

τὰ ὀνόματα. Πλὴν ἡ τελειοποίησις τῆς γλώσσης ἀκολουθεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἔθνων εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνατροφῶν καὶ τὴν τέχνην. Ἀπόδειξις, ἡ ἐπίτημος πρόοδος τῆς νέας Ἑλληνικῆς διαλέκτου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἐνδοξοῦ ἀγῶνος μέχρι τῆς σήμερον. Εἶναι θρασύτης νὰ περιαρίσῃ τις τὰ ὄρια τῆς ἀνθρωπίνου δικνοίας. Ἄν τὸ ὕψος τῶν ἐνδοξοτέρων συγγραφέων ἀκολουθῇ αὐτηράν τινα τάξιν καὶ ἐσκευμένην ἀπλότητα, ἡ ἀρχαία ἐθνικὴ Φιλολογία χρωματίζεται κατὰ τὸ μνημότυπον πρωτότυπον. Εἶναι, ἴσως, ὁ Ἰρακλῆς, ἀλλ' ἐτπαρογκωμένος· καὶ ὄχι ὁ Ἡρώς, ὅστις ἔπνευεν εἰς αὐτὴν τοῦ τὴν κοιτίδα τοῦ φρενοῦ; θράκοντα. Ἄν ὅμως ὁ χαρακτήρ αὐτῶν φαίνεται ἀπὸ ποικίλων χρωμάτων ὀρακτιμῶν· ἂν ἡ σύνθεσις ἔχη κίνησιν, ὄρμην, ὕψος, θρασύτητα καὶ ἀληθῆ ἐμβρύμησιν, ὅσον ἀλλοιωθῇ ἀπὸ τὴν λεκτικὴν ἀτέλειαν τῆς ἐποχῆς, ἀναπτύσσει θυμασίως τὴν ἐθνικὴν μεγαλοφυΐαν. Ἢ δὲ διὰ νοικα ἐλευθέρω ἵπταται ἀνεμποδίστως, καὶ διέρχεται τολμηρῶς τὴν ἀπειρον σφαῖραν τῆς Δημιουργίας.

(α) Ἢ λέξις Κλίμα παράγεται μὲν ἀπὸ τὸ Κλίμαξ· « Λί ἐν τῷ νό » τὴν κλίματι γῶραι » φανερώσει δὲ σύνθετόν τινα ἔννοιαν: γεωγραφικῆς ἀπυστάσεως δηλαδὴ, καὶ εὐκρασίας. Ὁρα Cabanis Rapport. du Phisique et du moral de l' homme Tom. II pag'

ποστάσεων και ἡ ἐκ τούτων διαφορά μεταξύ τοῦ ἰσημερινοῦ
καὶ τῶν πόλων τῆς γῆς. Κατὰ δὲ τοὺς φυσιολόγους, εἶναι τὸ
ἄθροισμα τῶν ἀλλοιώσεων τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, καὶ ἐ-
πομένως τοῦ ἀνθρώπου, προερχομένων ἀπὸ τὴν ἀκατάπαυστον
ἐνέργειαν τῶν φυσικῶν δυνάμεων: τοῦ ἀέρος, λέγω, τῶν ὑδάτων,
τῶν τόπων, καὶ τοῦτο κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ,
τὸ ὕψος, ἢ ὕφεισιν τῆς ἐπιφανείας, τὴν πετρώδη καὶ ἄνυδρον,
ἢ ὀμαλὴν καὶ ἔνυδρον γῆν· τὴν κράσιν τῆς ἀτμοσφαιρας, τῶν
ἀνέμων τὰς κινήσεις· τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, δι' ὧν ἀνα-
πτύσσονται αἱ ζωτικαὶ δυνάμεις τῶν ὀργανικῶν ὄντων· τὴν
σύνθεσιν τοῦ ἀέρος, τὴν ἠλεκτρικὴν τάσιν τοῦ αἰθέρος κ.τ.λ. (α).
Ἡ ἐπιρροή τοῦ κλίματος, ἐνεργοῦσα ἐπὶ πάσης τῆς ὀργανικῆς
δημιουργίας, μορφώνει κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὴν φυσικὴν, καὶ ἐπο-
μένως τὴν ἠθικὴν οἰκονομίαν τοῦ ἀνθρώπου, νικῶσα πᾶν ἐμπό-
διον, καθὼς ἡ εἰδικὴ βαρύτης τοῦ σώματος τὴν ἐξωτερικὴν δο-
θεῖσαν εἰς αὐτὸ κίνησιν. Ὁ Ἱπποκράτης βεβαιοῖ, ὅτι ἡ φύσις τῶν
ἀνθρώπων σχηματίζεται κατὰ τὴν ιδιότητα τῆς κατοικουμένης
παρ' αὐτῶν γῆς: εἰσὶ, δηλονότι, ὄρεινοι, ἄγριοι καὶ δενδρώδεις,
ἢ μαλακοὶ καὶ ἡμεροὶ, ὑγροὶ καὶ σαρκώδεις, ἢ ἰσχυροὶ καὶ ξηροί.
«Οὕτω δὲ ἔχει καὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων· εἰσὶ γὰρ φύσεις, αἱ μὲν ὄ-
» ρεσιν ἐοικεῖται, δενδρώδεσί τε καὶ ἀφύδροισι, αἱ δὲ λειμακεστέ-
» ροις καὶ ἐλώδεσι· αἱ δὲ πεδίω τε ψιλῇ καὶ ξηρῇ·» διότι αἱ ὥραι,
ὡς λέγει, αἰμεταβάλλουσαι τὴν μορφήν τῆς φύσεως, καὶ αἱ θέσεις
εἰσὶ διάφοροι. Καὶ, ἂν διαφέρωσι πρὸς ἀλλήλας, διαφοραὶ πολλαὶ

171 172.

Wilson. observation relatives à l' influence du Climat sur les végétaux, et les animaux. London. 1780. A. J. M. Gouiffes. Dissertation sur l' influence des Climats, et de l' Atmosphere. Paris 1804. in 40.
Ἱπποκράτης, περὶ Ἀέρων, Ὑδάτων, καὶ Τόπων. (Ὅρα τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ.)

(α) Ὅρα τὰς προειρημένους μαρτυρίας.

καὶ μεγάλαι γίνονται καὶ κατὰ τὰ εἶδη, καὶ τὴν ιδιότητα τῶν Ὄργανικῶν ὄντων. Πολλάκις ἄλκιμοι καὶ πολεμικοὶ λαοὶ κυριεύσαντες ἠλλάξαν τὰς Ἀσιατικὰς Δυναστείας. Ἀλλ' ὁ ἠθικὸς τῶν Ἀσιανῶν χαρακτήρ ἔμεινε πάντοτε ὁ αὐτός· καθότι ἡ ἐνεργοῦσα ἐπ' αὐτοὺς δύναμις μεταδίδει ἀνεπαισθήτως εἰς τοὺς νικητὰς τῶν νικημένων τὴν ἀδράνειαν καὶ μαλθακότητα· «Φιλέειν γάρ,» λέγει ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας, ἐκ τῶν μαλακῶν χωρίων μαλακοὺς ἄνδρας γενέσθαι (α).» Πλὴν ἡ ἐπιρροή μόνη τοῦ κλίματος δὲν ἐξαρκεῖ. Κανέν ποτε κλίμα δὲν ἠλλάξε τὸν θηριώδη χαρακτήρα τοῦ λέοντος, ἢ τὴν δειλίαν τοῦ λαγωῦ· ἐνεργεῖ μὲν ἐπισημῶς, ἀλλὰ δὲν μεταβάλλει διόλου τὴν φύσιν τοῦ ὀργανισμοῦ· μορφοῖ, ἀλλὰ δὲν δημιουργεῖ (β).

Ἄν λοιπὸν ἡ θερμότης καὶ τὸ ψύχος τῆς ἀτμοσφαίρας ἵναὶ διάφορος κατὰ τὰς θέσεις καὶ ἀποστάσεις τοῦ γήινου ἐπιπέδου (γ), διάφορος εἶναι καὶ ἡ κατάθλιψις τοῦ αἰθέρος, ἔπεται, ὅτι καὶ τὰ προϊόντα τῆς γῆς: ἦτοι τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα καὶ ὅλα τὰ ἐνεργοῦντα

(α) «Οὐ γάρ τοι, ἀκολουθεῖ, τῆς αὐτῆς γῆς εἶναι καρπὸν τε θωῦμα-» στὸν φύειν, καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς τὰ πολέμια».

(Ἡρόδοτ. Βιβλ. ΙΧ § 122.)

(β) Ὅρα τὸ περὶ ἁέρων, ὕδατων, καὶ τόπων τοῦ ἱπποκράτους, ὅπου ὁ θεσπέσιος Γηραιὸς ἔχυσεν ἀφθόνως τὰς μεγαλοφυεῖς καὶ ὑψηλὰς ἐννοίας, ὅσαι ὠδήγησαν ἔκτοτε ἅπαντας τοὺς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦδε φυσιολόγους, Φυσικοῖς-ορικούς καὶ Νομοδιδασκάλους. Ὅρα πρὸς τούτοις Montesquieu. Esprit. des Loix. Tom. I. liv. XIV. Filangerie Sienza de Legisl.

(γ) Ἡ μεσαία θερμότης εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ζώνην, καὶ τὸ μεσαῖον ψύχος περὶ τοὺς πόλους εἶναι 30 βαθμῶν θ R, ἢ μὲν ὑπεράνω τοῦ μηδενός, ἢ δὲ ὑποκάτω, προχωροῦσα ἢ μὲν θετικῶς μέχρι τοῦ 50 καὶ 60, ἢ δὲ ἀποθετικῶς: ἦγουν διαφορά θερμότητος ἐπέκεινα τῶν 100 βαθμῶν! Εἶναι ἀναντιρρήτον, ὅτι τὰ χρώματα τῶν ἀνθέων καὶ τῶν πτηνῶν, παρερχομένων τὴν Ἰσημερινὴν Ζώνην, χάνουν μέρος τῆς ζωηρότητός αὐτῶν· οὕτω καὶ ἡ ποιότης τῶν λαχάνων, ὀσπρίων, κρεάτων, κ.λ.π.

ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου φυσικὰ ἀντικείμενα νὰ ᾖ ἐπίσης διάφορα κατὰ τε τὴν ποιότητα καὶ τὰ εἶδη. Ἔνεκα τούτου διαφέρουσιν αἱ πρὸς τὸν ὀργανισμόν προσβολαὶ αὐτῶν· καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ πάλιν πρὸς αὐτὰ ἡ ἀντιπροσβολή. Ἐκ τούτου γεννᾶται, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ θικῆτις ἕξις, τὴν ὅποιαν εὕρισκει ὁ Ἴπποκράτης, καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ Νομοδιδάσκαλοι, εἰς τὴν ἄλυσον τῶν ἐπιθυμιῶν, κλίσεων, ἕξεων καὶ ἰδεῶν παντὸς ἔθνους, προερχομένων ἀπὸ τὴν ἀκατάπαυστον ἐνέργειαν καὶ ἀντενέργειαν τῶν φυσικῶν, καὶ ἠθικῶν ὑστερον ἀντικειμένων ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου.

Ὁ εὐρύχωρος νοῦς τοῦ Ἴπποκράτους, ἐναγκαλιζόμενος διὰ μιᾶς ὅλην τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην, σκιαγραφεῖ ἐκ τῆς χώρας τὴν φύσιν καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ἐν γένει, τῶν κατοικούντων λαῶν, ἀποδίδων εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κλίματος, καὶ εἰς τὰς συνεχεῖς διορθᾶς τῶν ὥρῶν, ἢ τῆς ἀτμοσφίρας τὰς ἀλλοιώσεις, τὴν νωθρότητα καὶ ἀδράνειαν τῶν Ἀσιανῶν, καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν τὸ ἐνεργητικὸν καὶ δραστήριον· τὸ ἀγέρωχον καὶ πολεμικὸν ἦθος τῶν ὀρεινῶν, καὶ τὴν εἰρηνικὴν καὶ ἡσυχὸν διάθεσιν τῶν πεδινῶν· καθότι, ὅπου αἱ ὄραι τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ τῆς ἀτμοσφίρας αἱ μεταβολαὶ διαδέχονται ἢ μίαν τὴν ἄλλην βαθμηδὸν καὶ χωρὶς αἰφνίδιον ταραχῆν, αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τῶν ὀργανικῶν ὄντων μὴ ἐνοχλούμεναι διαμένουσιν ἀτάραχοι καὶ σχεδὸν εἰς ἀκίνησιν. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ αἱ ὀρμητικαὶ καὶ δραστήριοι μετεωρολογικαὶ ἀλλοιώσεις ἐκπλήττουσιν ἐξ ἀπροόπτου τὸν ὀργανισμόν· ἡ δὲ ζωτικὴ αὐτοῦ δύναμις κλονιζομένη ἐκ βάρων, μεταφέρεται βιαίως ἀπὸ τὴν περιφέρειαν εἰς τὸ κέντρον, καὶ ἐκ τούτου πάλιν εἰς ἐκείνην, ἀντιπαρατάττουσα οὕτως δύναμιν κατὰ τῆς δυνάμεως, καὶ τὴν ζωτικὴν ἀντενέργειαν κατὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀπροσδοκῆτων κινημάτων τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν. Ἡ τοιαύτη ἀντιπαλάντευσις ἐγείρει τὴν φρόνησιν, τὴν ἀργίην, τὸ φίλεργον, τὸ ἀεικίνητον καὶ πολεμικὸν ἦθος τοῦ ἀνθρώπου·

ιδιότητας, τὰς ὁποίας ἀφίνει ἀταράχους ἢ μονότονος καὶ τακτικῆ διαδοχῇ τῶν ὠρῶν, καὶ τῆς ἀτμοσφαιρας ἢ ὁμαλῆ τάξις· « Αἰ γὰρ μεταβολαί, λέγει ὁ γηραιὸς Κῶος, εἰσὶ τῶν πάντων » αἶ τε ἐγείρουσι τὴν γνῶμην τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἔωσιν » ἀτρεμίζειν. (α) ».

Προσαρμόττων ἤδη ὁ σκεπτικὸς ἀναγνώστης τὰς γενικὰς καὶ περιληπτικὰς ταύτας ἀρχὰς εἰς τὴν θέσιν καὶ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, θέλει γνωρίσει εὐκόλως καὶ τὸν καθολικὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν, κατὰ τὸν Κῶον σοφόν, ἠθικὴν ἕξιν τῶν Ἑλλήνων, ὅχι μόνον εἰς τὴν Ἀττικὴν ὀξύτητα καὶ τὸ Λακωνικὸν σοβαρὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ δυσκίνητον τῶν Βοιωτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀβδηρικὴν ἀμβλύτητα. εἶναι λεπτοτέρα ἢ διάνοια τῶν Ἀσιανῶν, καὶ μαλακωτέρα ἢ φυσικὴ αὐτῶν κράσις· εἶναι ῥωμαλαιότερα τὰ σώματα τῶν Ἰπερβορείων καὶ ἀμβλυτέρα ἢ διάνοιά των· οἱ δὲ Ἕλληνες, ὄντες εἰς τὸ μέτρον, μετέχουσι καὶ τῶν δύο αὐτῶν ιδιοτήτων· εἶναι ἐνθυμοὶ, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Στρυγγίτου, καὶ διανοητικοὶ (β). Τούτου ἕνεκα οἱ μεγαλοφυεῖς νομοθέται καὶ σοφοὶ, διευθύναντες ἕκαστος, κατὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ ἀγχίνοιαν, τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν τῶν κατοίκων ἐργειαν, ἐντυποῦσι διαφορετικοὺς κατὰ τὸ φαινόμενον χαρακτῆρας, ἐγείροντες εἰς τοὺς κύλπους τοῦ αὐτοῦ ἔθους πολυειδῆ πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καταστήματα: τὴν Σπάρτην, λέγω, καὶ

(α) Ἰπποκράτ. αὐτόθι.

(β) Τὴν αὐτὴν δ' ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔθνη πρὸς ἀλλήλα· τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δ' εὐκέραια πρὸς ἀμφοτέρως τὰς δυνάμεις ταύτας ... Καὶ τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν διγυνητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, ἄθυμα δὲ διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατρεῖ· τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὡσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἐνθυμον καὶ διανοητικὸν ἐστὶ· κ.τ.λ. (Ἄριστ. Πολιτ. Βιβλ. Ζ. Κεφ. 5. § 1-2.)

τάς Ἀθήνας, τὴν Σχολὴν τῶν Πυθαγορείων, ἢ τὴν ποικίλην Στοάν, τὴν Μελετητικὴν Ἀκαδημίαν, ἢ τοὺς τερπνοὺς Κήπους τοῦ Ἐπικούρου. Ἄλλ' ἢ ἠθικὴ ἔξις: ἡ σωματικὴ καὶ διανοητικὴ ἐνέργεια τῶν Ἑλλήνων διαμένει πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἢ αὐτὴ καὶ ἀναλλοίωτος, ὡς ἡ ἀνεξάλειπτος βαφὴ τῶν κεκαυμένων σκευῶν.

Κεῖται ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς εὐκράτου ζώνης. Ἀπέχει ἐπίσης ἀπὸ τὰ πνικτικὰ καύματα τοῦ Ἰσημερινοῦ, καὶ τὰ ναρκώδη ψύχη τῶν Ἰπερβορείων κλιμάτων, μεταξύ τῆς 37 καὶ 40 μοίρας Πλ. Βορ. ἔχουσα κατ' Ἀνατολὰς τὸ Λίγαϊον Πέλαγος, πρὸς Δυσμὰς τὴν Ἴονικὴν θάλασσαν, καὶ τὴν Ἰλλυρίαν καὶ Θράκην πρὸς Ἄρκτον. Σύγκειται ἀπὸ Ἰπείρους καὶ Χερσονήσους· ἔχει πολλὰ μικρὰ καὶ μεγάλα Νησιά, λιμένας καὶ κόλπους εὐρυχωροτάτους. Ἡ δὲ ἐπιφάνεια αὐτῆς, ὡς ἔγγιστα 2000 τετραγωνικῶν Γεωγραφικῶν μιλλίων, εἶναι ὡσεπιτοπλεῖστον ὄρεινὴ καὶ πετρώδης, ἔχουσα κοιλάδας εὐφορωτάτας, καὶ πεδία ποτιζόμενα ἀπὸ ρύακας, χειμάρρους καὶ ποταμούς. Τὰ ὕδατα αὐτῆς εἰσι διαυγῆ· ὁ αἶθρ καθαρός· αἱ μετεωρολογικαὶ μεταβολαὶ αἰφνίδιαι μὲν, ἀλλ' ὄχι εἰς τὸ ἄκρον ὑπερβολικαί (α). Ἡ δὲ γόνιμος θερμότης εἶναι πλειότερα τοῦ ψύχους. Πλὴν αἱ αὔραι τῶν ἐτησίων ἀνέμων, συγκερνῶσαι τὸν καύσωνα τοῦ θέρους, καθαρίζουσι τὸν αἰθέρα, παραχωροῦσαι εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ παρατηρητοῦ τὸ λαμπρὸν κυανοῦν χρῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ. Ὀλίγους μικροὺς τόπους εὐηργέτησεν, ἴσως πλειότερον, ἡ φύσις, ὡς τὴν Ἑλλάδα. Αὐτοῦ εὐδοκίμεῖ τῆς γῆς ἢ καλλιέργεια, ἢ ναυτηλία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ταῦτα πάντα ἐγείρουσιν ἐπίσης καὶ τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν καὶ ἀνδρείαν τῶν ἐγκατοίκων,

(α) « Κατάπερ ἡ Ἑλλάς τὰς ὥρας πολλὸν τι κάλλιστα κεκραμμένας ἔλαχεν »
(Πρόδοτ. βιβλ. Β' § 106.)

καὶ τὴν ποιητικὴν καὶ πλαστικὴν αὐτῶν φαντασίαν· διότι, ὡς εἰρέθη, τὰ σπέρματα τῶν φυλῶν, καὶ οἱ βίοι τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων συνεξομοιοῦνται πάντοτε ὡς πρὸς τὰς οἰκουμένας παρ' αὐτῶν χώρας (α).

Ἡ Ἑλλάς ἔνεκα τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως εἶναι ἡ γενικὴ ἔντευξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ναυτηλουμένων. Οὕσα δὲ εἰς τὸ μέσον τῆς Μεσογείου Θαλάσσης, μεταξὺ τῶν τριῶν μερῶν τῆς γῆς, βρέχεται ἀπὸ τὰ κύματα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ Αἰγύπτου, καὶ ἀπὸ τὸ Σικελικὸν καὶ Ἀδριατικὸν Πέλαγος. Εἰς τοιαύτην θέσιν ἔπρεπε νὰ εὐδοκιμήσῃ τὸ ἐμπόριον. Ἡ Κόρινθος φαίνεται καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ πρώτη ἐμπορικὴ πόλις, ὅχι μόνον ἔνεκα τῆς μεταξὺ δύο θαλασσῶν εὐτυχοῦς θέσεώς της, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ εἰς αὐτὴν συστηθέντα χειροτεχνεῖα. Ἦ ἀπὸ οὐρείχάλκου καὶ πηλοῦ χειροτεχνήματα ἦσαν περίφημα διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὸ κάλλος τῆς στολῆς. Διὲ δὲ Ἀθηναίαι, ἀν δεύτεραι κατὰ τὸν χρόνον, ὑπερέβησαν τὴν Κόρινθον κατὰ τὴν ποικιλίαν καὶ ἔκτασιν τοῦ ἐμπορικοῦ συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ἠΰξανον ἔτι μᾶλλον αἱ ἀναρίθμητοι ἀποικίαι εἰς ὅλον τὸν Εὐξείνου Πόντον, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἰταλίαν, Γαλατίαν κ.λ.π. Διὲ οἱ Νομοθέται ὠφελούμενοι ἀπὸ τῆς θέσεως ἐσύστησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος Ἐορτάς, Ἀγῶνας, Πανηγύρεις, Ἀμφικτυονίας, καὶ Συνέδρια, τριπλοῦν ἔχοντες σκοπόν· τὴν Θρησκευτικὴν, λέγω, τὴν Ἐθνικὴν Πολιτικὴν (β) καὶ τὸ Ἐμπόριον. Παράδειγμα ὁ εἰς Δελ-

(α) Ἀριστοτ. αὐτόθι.—Ἰπποκράτ. αὐτόθι.

William. Stevenson. Histor. Sket. of the prog. B. London. 1824.

Hecren. Ἐγχειρ. τῆς Παλ. Ἱστορ. Τρίτη Ὑποδιαίρ. Ἑλλάς.

(β) Εἰς καιρὸν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ἐκηρύττετο ἀνακωχὴ πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων, ἐκαινωνοῦντο ἐλευθέρως αἱ γνώσεις καὶ τὰ ἀριστουργήματα, αἱ ἀποικίαι ἐσχετίζοντο μετὰ τῆς μητροπόλεως, ἐξωγο-

φούς Ἀπόλλων, οἱ Ἀγῶνες καὶ τῶν ἀριστουργημάτων αἱ ἐπιδείξεις εἰς τὸν Ὀλύμπιον Δία· ἡ ἐμήγυρις τῶν Ἀμφικτυρίων εἰς τὰς Θερμοπύλας, καὶ αἱ εἰς Δῆλον καὶ Τριόπιον ἐντεύξεις τῶν Σοφῶν καὶ Τεχνητῶν (α).

Ἡ ἠθικὴ λοιπὴν ἐνέργεια τῶν Ἑλλήνων εἰς τοιοῦτον συγκρα-
σμένον κλίμα, ἐρεθιζομένη μετρίως, ἀναπτύσσεται περιφρανῶς,
καὶ μέλιττα παρκαίνουμένη, ἢ τοῦλάχιστον μὴ ἐμποδιζομένη
ἀπὸ ἐξωτερικῶν τινῶν περιστάσεων, ἐναγκάζεται, οὕτως εἰπεῖν,
ὄλην τῆς δημιουργίας διὰ τῆς ἀδρείας καὶ ἀγχινοίας, εὐρύουσιας
σώματός, καὶ πλαστικῆς φαντασίας (β). Λαβοῦσα δὲ ἅπασι
τὴν πρώτην κίνησιν, ταχέως θέλει τελειοποιήσει τὰ ἐφευρεθέντα,
ἀνακλύψει νέκυσ ἀληθείας καὶ ὑπερβῆ ὄλους τοὺς πλησίον λα-
οὺς κατὰ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτὴν
ἔξιν καὶ ἐνέργειαν πρέπει ν' ἀποδώσῃ τις τὸν ἰδιαιτέρον χαρα-
κτῆρα τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον εὕρισκει ὁ σκεπτικὸς παρατη-
ρητὴς εἰς τὴν ἐλευθέραν ὑποδοχὴν τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων,
εἰς τὴν σύστασιν τῶν νόμων, εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν φιλοσοφικῶν
ἀρχῶν, εἰς τὴν πρόοδον τῆς τέχνης, καὶ εἰς τὴν κοινὴν καὶ κατ'
ἰδίαν δίκαιαν τῶν πόλεων, καὶ πολιτῶν. Αὐτὴν οὔτε ὁ χρόνος
νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἠδυνήθη, μήτε αἱ ἀλλεπάλληλοι τῶν ἐναντίων
περιστάσεων μεταβολαί· ἀλλ', ὡς καθαρὸν μετέωρον, ἀναφί-
νετχι πάντοτε, ἀδιακόπως καὶ πανταχοῦ, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς
τῶν σκεπτικῶν Σοφῶν (γ).

νεῖτο τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα καὶ ἐγείρετο ἡ σωτήριος ἀμιλλα μεταξὺ ὅλων
τῶν Ἑλλήνων.

(α) William. Stevenson αὐτόθι.

(β) Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Ζ, Κεφ. 5, § 1-2.

Ἰσοκοάτ. Πανηγυρικ. καὶ Παναθ.

(γ) Ὁ Ποιητὴς Λαμαρτίνος κατηγορεῖ τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας ὡς μι-
κροπράγμονας, ἀγροίκους καὶ ὡς ἔχοντας ἄγονόν τινα καὶ ἀνωφελῆ ἐνέρ-

Ἡ Ἑλλάς εἶναι σχεδὸν ὅλη παράλιος (α), καὶ ὁ Ἕλληνα ἔδη-
μιουργήθη δι' αὐτήν. Ἡ θάλασσα εἶναι τὸ πρῶτον προσβάλλον
ἀντικείμενον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του. Ὁ ἄνθρωπος οἰκειοῦται μετ'
αὐτῆς. Ὁ Μίνως καὶ οἱ πρῶτοι Φοίνικες ἐδίδαξαν εἰς τοὺς ἀρ-
χαίους κατοίκους τὴν ππρακτικὴν ναυτικὴν· ἡ δὲ φύσις, ἥτις δὲν

γυιαν· καὶ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον τρίτον τῆς δεκάτης ἐννάτης 'Εκατοντα-
ετηρίδος. Ἄλλ' ἡ μικρόνοια δὲν συλλαμβάνει μεγάλας ἐννοίας· οὔτε δίδει
ἡ μικροπραγμοσύνη 'Εθνικότητα· μήτε ἐγείρει ἡ ἄκαρπος τύρβη τὸν σε-
βασμὸν τῶν λαῶν, καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν φιλανθρώπων ἡγεμόνων. Ὅρα
Souvenirs, impressions, Pensées, et Paysages, pendant un voyage
en Orient (1832 - 1833.) Par Mr. Al. de Lamartine. T. III pag. 120.
Ἄλλ' ἡ παρακατιῶν ἀπόγνωσις τοῦ περιηγητοῦ εἶναι πλέον περιέργος. Οὗ-
τος σβέσας διὰ μιᾶς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐλπίδος, ἐχάραξεν ἐπὶ τῆς κο-
ρυφῆς τῶν ὀρέων τῆς Ἑλλάδος τὴν καταπληκτικὴν ἀπόφασιν, ὡς ὁ Δάν-
της ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ ἄδου τὸ, c' et fini, τετέλεστα! φωνὴ γοε-
ρὰ, τὴν ὁποίαν ἐκφωνεῖ εἰς τὴν τελευταίαν τῆς ἀγωνίας ἡ ψυχορραγοῦσα
ἀνθρωπότης. Διατί δὲ ἡ τοσαύτη φωνασκία, ἐνῶ λαλεῖ περὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ
τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος (Τόμ. I. φύλ. 136 καὶ ἐφεξῆς); Γῆ, λέγει, ἀποκαλυ-
πτικὴ καὶ καταδικασμένη ἀπὸ Θεῖαν τινὰ προφητικὴν ἀράν· Ἱεροσόλυμα
τῶν Ἐθνῶν, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε τόπος τάφου! Ἀμφιβάλλει ὁ ποιητής,
ἂν ὑπερφυσικὴ τις δύναμις ἰσχύσῃ ποτέ νὰ ἐγείρῃ ἀπὸ τοιαύτην πτώσιν
τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος! Τί δὲ ὀλίγοι ἄνθρωποι πολεμήσαντες με' ὅλας τὰς
Ὀθωμανικὰς Δυνάμεις, καὶ τοὺς ἀδίκους συκοφάντας τῶν ξένους, ἀπέκτη-
σαν τὴν Ἐθνικὴν τῶν ἀνεξαρτησίαν· καὶ εἰς διάστημα ὀλίγων ἐτῶν ὁ νέ-
ος αὐτῶν Βασιλεὺς ἀνορθοῖ πόλεις, οἰκοδομεῖ Σχολεῖα, Καταστήματα, συν-
θίτει νόμους, καὶ ὀργανίζει πανταχοῦ τὴν ἀρτισύστατον κοινωνίαν του;
Ἰῶσε, ἂν συγχωρήτῃ ὁ Κ. Λαμαρτῖνος τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ
ἀνατροφή τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ ἀνθρώπινος ἀδυναμία, ἡ ἀφωρισμένη ἀπὸ Προ-
φητικὴν ἀράν γῆ τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν φιλονεικήσῃ περὶ φιλοκαλίας μετὰ
τῆς φιλομούσου καὶ φιλοκάλου πατρίδος του, τοῦλάχιστον θέλει ἀποδείξῃ
ἄδικον καὶ παράκαιρον τὴν Θετικὴν ἀπόφασιν τοῦ εὐσεβοῦς Ποιητοῦ.

(α) Σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἰδρυμένων περὶ τὴν θάλασσαν πάντων. Ἄριστ.
Πολιτ. βιβλ. Β'. Κεφ. Ζ'. § 2.

ἐνεργεῖ ἐπὶ ματαίῳ (α), εἶχε προετοιμάσει τὰ πάντα δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν. Ἡ πετρώδης γῆ δὲν δύναται νὰ εὐχαριστήσῃ τὰς ἀνάγκας μεγάλου τινὸς ἀριθμοῦ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον τῶν πρώτων ἀγρίων κατοίκων παρέδχθησαν τὴν ναυτικὴν τῶν Φοινίκων καὶ τὴν γεωργίαν, κατεσκεύασαν πλοιάρια, ἀρχησαν τὴν θαλασσοπλοΐαν, ἐγνώρισαν κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὰ πελάγη, τὰς διαφόρους νήσους, καὶ Ἰπείρους· ἐκτοτε ἤρξατο ἡ μεταξὺ τῶν πλησίων λαῶν σχέσις καὶ ἡ πρώτη ἀλλαγὴ τῶν ἀναγκῶν. Ἡ πείρα καὶ ὁ χρόνος ἐτελειοποίησαν τὴν ἐμπορίαν καὶ ναυτηλίαν· οἱ δὲ λαοὶ ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος Λίμνης, μέχρι τῶν Ἡρακλεωτικῶν λεγομένων Στηλῶν ἐπλήροσαν, τρόπον τινά, τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν τόλμην καὶ εὐφυΐαν δίκαιον φόρον. Αὐταὶ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἠὔξησαν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος· καὶ δι' αὐτῶν πάλιν ἐσώθη πολλάκις ἀπὸ τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

Οἱ κατοικοῦντες τὴν μεσόγειον Ἑλλάδα εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γῆν πετρώδη· διὸ ἔπρεπε δι' ἐπιπόνου καλλιέργειας, κυνηγεσίου κ.τ.λ. νὰ προσπορίζωνται τὴν ἀναγκαίαν τροφήν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀποκαθιστᾷ ἄνδρας εὐρῥώστους, καὶ σώματα ἑλαφρὰ καὶ εὐκίνητα, ὡς βεβαιουῦσι τὰ ἐπίθετα τοῦ Ὀμήρου, ἀποδιδόμενα εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ψιλοὶ λεγόμενοι στρατιῶται ἦτον ὁ ἀξιολογώτερος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων, ἐπιτήδειος εἰς πᾶν εἶδος γυμναστικῆς· καὶ ὡς τοιοῦτος περικυκλωμένος ἀπὸ ἀναριθμήτους ἐχθρικοὺς λαοὺς, πλατεῖς ποταμοὺς, καὶ δύσβατα ὄρη, ἐτόλμησε νὰ ἐπιχειρισθῇ, καὶ εὐτυχῶς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν περιβόητον ἀναχώρησιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ φευγομαχῶν ἐπορίζετο ἐνταυτῷ καὶ τῶν

(α) Ἡ δὲ φύσις οὐδὲν μάτην ποιεῖ. (Ἄριστοτ. αὐτόθι Βιβλ. Α' Κεφ. α'. § 10.)

ἀναγκαίων, καὶ ἐπρόχῳρει πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἔφθασε μετὰ δύο περίπου χρόνων νυχθημερινὸν πόλεμον.

Οἱ πῶλοι ὀλιγαρκεῖς καὶ ἔχοντες καρτερίαν εἰς τοὺς κόπους, διερχόμενοι εὐκολωτέρως τὴν ὄρεινὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος, βοηθοῦσιν ἐπιστήμως τὸν φιλόπονον ἐργάτην. Οὕτω καὶ ὄρειτρόφοι αἶγες εὐδοκιμοῦσι περισσότερο τῶν λοιπῶν ἀγελαίων ζώων· διότι ἡ διαφορά τῆς τροφῆς διαφορετικούς καὶ πάντοτε ἀναλόγους ἀποκαθιστᾷ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, τοὺς βίους τῶν ζώων (α). Οὗτοι δὲ οἱ ὄρεινοὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ καταγινόμενοι εἰς τὴν ναυτηλίαν Ἕλληνες, ἔχοντες μάλιστα ζωηρὰν φαντασίαν καὶ ὄργανισμὸν λίαν εὐαίσθητον καὶ εὐκίνητον, καὶ ὄντες πάντοτε ἀπέναντι τῆς φύσεως, παλαίοντες, διὰ τὰ εἶπω οὕτω, καθεκάστην μετὰ τῶν στοιχείων, εἰσὶν ἀνδρειότεροι, ἔχοντες ἀγέρωχόν τινα καὶ ἀνεξάρτητον χαρακτῆρα· ἐνῶ οἱ πεδίαῖοι εἰσὶν ἡσυχώτεροι καὶ ὀμαλοὶ, ὡς αἱ εὐρύχωροι καὶ μονότονοι πεδιάδες, καὶ τὰ εἰς αὐτὰς τρεφόμενα ποίμνια. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ὑποφαινομένων διαφορῶν παρατηρεῖται (τὸ ἐπαναλαμβάνω) πάντοτε, ἀδιαλείπτως καὶ ἀπανταχοῦ ἀνεξάρτητος τις χαρακτῆρ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων, πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν νόμων, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὴν διάλεκτον, ἐμπορίαν, ναυτηλίαν, στρατηγίαν, κ.τ.λ. ὡς ὁ ἠθικὸς σκελετὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους στηριζόμενος εἰς τὴν ἠθικὴν ἕξιν, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ γηραιοῦ Κῶου. Ὁ ἀνεξάρτητος οὗτος Ἑλληνικὸς χαρακτῆρ ἐμόρφωσε συζυμόνων μεθ'

(α) Ἀλλὰ μὴν εἶδη πολλὰ τροφῆς. Διὸ καὶ βίαι πολλοὶ καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ οἶόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς, ὡς αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς τοὺς βίους πεποιθήκασι διαφέροντας τῶν ζώων. (Ἀριστ. Πολ. Βιβλ. Α. Κεφ. α, §. 3.) Ὅρα καὶ Βιβλ. Α. Κεφ. Γ. §. 3. — 8.

ἑαυτοῦ πᾶν, ὅ,τι μετεφέρετο εἰς τὴν Ἑλλάδα παρὰ τῶν ξένων, Αἰγυπτίων, λέγω, Φοινίκων κ.τ.λ. Αἱ εὐτυχεῖς περιστάσεις τὸν ἀναπτύσσουσι περιφανῶς, καθὼς ἡ δρόσος τοῦ ῥύακος τὰς πλησίον εἰς αὐτὸν μεγαλοπρεπεῖς πλατάνους· αἱ δὲ ἐναντία τὸν καταπιέζουσι· ἀλλὰ δὲν μηδενίζει ποτὲ ἡ ἀσθενὴς χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου, ὅ,τι ἐπεσφράγισεν ὁ παντοδύναμος βραχίων τοῦ δημιουργοῦ διὰ τῶν ἀναλλοιώτων νόμων τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο ἐμαράνθη πολ- λάκις καταθλιβόμενος ἀπὸ τὴν θηριώδη δύναμιν. Δὲν ἠφάνισθη ὅμως ἐξολοκλήρου οὔτε εἰς καιρὸν τῶν ἐσωτερικῶν κλονισμῶν, οὔτε ἐπὶ ἡμερῶν τῆς Μακεδονικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας, οὔτε ὑπὸ τῆς Γραικορωμαϊκῆς μαλθακότητος, ἢ τῆς βαρβαρικῆς καταδυναστείας. Ὁ δὲ σοφὸς Νομοθέτης, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν δι- ἀρκῆ εὐδαιμονίαν τοῦ ἔθνους, καὶ τὸν ἀνεξάρτητον τοῦτον φυ- σικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, θέλει ἀκολουθήσει γραμμὴν τινα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς μετριότητος, ἀποφεύγων ἐπίσης καὶ τὴν παθη- τικὴν τῶν Ἀσιανῶν δουλοσύνην καὶ τὴν ἀχαλίνωτον ἀνειμένην ἐλευθερίαν· τὴν ἄσχετον τυραννίαν καὶ τὴν παράλογον ὀχλο- κρατίαν, ὅπου ἡ ἄνοια δεσπόζει τέλος πάντων τὸν Νόμον, ἡ δὲ ἄγνοια διευθύνει κυρίως τὸ πηδάλιον τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ φύσει λοιπὸν ἐνεργητικὸς Ἕλληνας, εὐαίσθητος μετὰ ζωηρᾶς φαντασίας, καὶ κεντούμενος ἀπὸ τοιαύτην συγκερασμένην ἐπή- ρειαν, μὴν ἐνοχλούμενος οὔτε κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὀργά- νων καὶ φυσικῶν λειτουργειῶν τοῦ σώματος, οὔτε κατ' ἐκείνην τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, θέλει ἀγεξαρτήτως ἀντενεργήσει ἐ- πίσης ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ σοχασμοῦ, φαινόμενος δόκι- μος καὶ εἰς τὴν ὑψηλὴν θεωρίαν καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς τέχνης. Ἡ φιλοσοφικὴ μεγαλοφυΐα θέλει πλησιάσει μέχρι τῆς ἀφάτου καλλονῆς τοῦ ἀμεταβλήτου, ὡς εἰς τὰς παραβολικὰς δι- δασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος. Ἡ δὲ φιλότεχνος σμί- λη τοῦ τεχνίτου, ὠθουμένη ἀπὸ τοιαύτην ἐναρμόνιον φύσιν, θέ-

λει εύρει τὴν εὐθεΐαν ἐκείνην γραμμὴν τῶν ἀριστουργημάτων, τοῦ Ὀλυμπίου, λέγω, Διὸς, τοῦ Καλλισκόπου Απόλλωνος, καὶ τοῦ λαμπροῦ Παρθενῶνος, ἢ τῆς Ἀναδυομένης Ἀφροδίτης. Ἡ ποιητικὴ φαντασία θέλει στολίσαι τὴν κτίσιν. Καὶ, ἂν ἡ διάλεκτος τῶν ἀνθρώπων φανερώνη τὴν ἰδεολογίαν τῶν ἔθνων καὶ τοὺς διαφόρους συσκιασμοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν, ἡ Ἑλληνικὴ ἀναντιρρήτως γλῶσσα δεικνύει καθαρὰ τὴν ἔκτασιν τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας (α). Ὁ δὲ λαὸς θέλει φανῆ καὶ εἰς τὴν παραχῶδη ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς τὰς σοβαρὰς ὀμιγήσεις τῆς Σπάρτης, εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν Βοιωτίαν, καὶ τὴν ἐμπορικὴν Κόρινθον, ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ὡς ἡ κυρίως φυσικὴ αὐτοῦ ῥοπή καὶ κλίσις.

Ἡ προνοητικὴ φύσις ἐπροίκισε τοὺς μὲν Ἕλληνας δι' ἀνδρείας καὶ ὑψηλῆς φαντασίας· τὴν δὲ Ἑλλάδα περιετείχισε δι' ὄρεων, θαλασσῶν καὶ στενῶν παρόδων ἢ τόπων (β). Ἀλλὰ, τότε μόνον εἶναι δυσπόρθητος καὶ πόλις καὶ ἔθνος, ὅταν οἱ ὑπερασπίζοντες λαοὶ, ἠνωμένοι καὶ ἐγκρατεῖς, φυλάττωσι καθ' ἕξιν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν μετὰ τῆς ἀχωρίστου ἀρχαίας σωφροσύνης καὶ ἀρετῆς. Ἡ Σπάρτη ἦτον ἀδιάβατος χωρὶς τείχη· ἀλλ' ὁ Ἑπαμινώνδας κατεπάτησε τὸν Εὐρώτα· ὁ δὲ μέγας Ἀλέξανδρος, εἰκοσαετῆς νέος, ἐπυρπόλησε τὰς Θήβας, καὶ κατεπτόησε τοὺς Ἀθηναίους ἐκείνους, οἵτινες πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος εἶχον κατακαύσει τὰ Σοῦσα, σκορπίσει τὰ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀναρλόμητα στρατεύματα τῶν Περσῶν, καὶ βιάσει τὸν Μέγαν

(α) La seule langue des anciens Hellens a reuni les avantages que le Climat donne au sentiment et à la pensée e.c.t. Bonstelten. L'homme du Midi et l'homme du Nord. Chap. VIII §. 71.

(β) Καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων μιᾶς τυγχάνον πολιτείας. Ἄριστος· αὐτόθι Βιβλ. Ζ. Κεφ. 5. — ὅρα καὶ Βιβλ. Ζ. Κεφ. 10 καὶ Στράβων Βιβλ. VIII IX.

Βασιλέα νὰ σώσῃ ἑαυτὸν δι' ἀτίμου φυγῆς (α).

Ὁ φύσει λοιπὸν ἐνεργητικὸς Ἕλληνας, ὡς μεσεύων, μετέχει καὶ τῶν δύο δυνάμεων εὐρῶστιάς καὶ ζωηρᾶς ἀντιλήψεως· διὸ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ, ὡς εἰρήθη, κλίνει ἐξαιρέτως εἰς ἀνεξαρτησίαν. Τοῦτου ἕνεκα αὐτὸν πρὸ παντὸς ἄλλου ἔθνους, καὶ πρὸ πάσης ἄλλης ἠθικῆς ἕξεως, πρέπει νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς, καὶ εἰς τὰ ὅρια τῆς εὐνομίας αὐστηρῶς νὰ περιστείλῃ ὁ Νομοθέτης. Ὁ ἀντιβαίνων δεσποτικῶς εἰς αὐτὸν, πολεμεῖ κυρίως τὴν φύσιν τῶν Ἑλλήνων· ὁ δὲ ἐξ ἀδυναμίας ἐνδίδων δουλώνει τὴν Ἑλλάδα· καθότι ὁ φιλελεύθερος Θησεύς, καὶ αὐτὸς ὁ δίκαιος Ἀριστείδης, αἰτιολῶσιν τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, εἰσὶν ἀναντιρρήτως οἱ πρωταῖτιοι τῆς ἀσθενείας τῶν νόμων, τῆς ὑπεροχῆς, τῆς ἀχαλινώτου ἐλευθερίας, τῆς ἀκρίτου ὀχλοκρατίας, τῆς παρά πόδας ἀκολουθούσης τυραννίας, τῆς πτώσεως καὶ δουλοσύνης τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀκολουθῶς θέλει φανῆ.

(α) Ἡ γενικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος δύναται ἴσως νὰ διαιρεθῇ εἰς ἕξ περιόδους.

Α'. Ἑλληνικὴ (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς Χαιρωνείας μάχης).

Β'. Ἑλληνομακεδονικὴ (ἀπὸ Χαιρωνείας μέχρι τῆς Κυνοκεφάλου μάχης).

Γ'. Ἑλληνορωμαϊκὴ (ἀπὸ Κυνοκεφάλου μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου).

Δ'. Ἑλληνογραικορωμαϊκὴ (ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως).

Ε'. Ἑλληνοθωμανικὴ (ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως 1821.)

ς'. Νεοελληνικὴ (ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐφεξῆς.)

Τὸ ὑποκείμενον τοῦ παρόντος Δοκιμίου περιορίζεται εἰς τὴν πρώτην περίοδον.